

PÁL FERENC

KRESZNERICS FERENC ÉS A BOBAI NEMESI KÖZBIRTOKOSSÁG

FORRÁSOK EGY XIX. SZÁZADI VALLÁSI KONFLIKTUS
GAZDASÁGI ÉS JOGI HÁTTERÉHEZ

Kresznerics Ferenc¹ – elhagyva a tanári pályát – 1812-ben megpályázta és elnyerte a sági plébánia vezetését. A pályamódosítás anyagi jó döntésnek bizonyulhatott, hisz az ősi plébániabirtokhoz nagy javadalom tartozott, mindezzel együtt azonban a vegyes vallású vidék pasztorációja nagy nehézségekkel és küzdelmekkel járt az új plébános számára. A plébániához tartozó filiákban, Kocson és Bobán a többségben élő evangélikusok nehezen viselték az erős akaratú és amúgy is szangvinikus természetű plébános intézkedéseit.²

Kresznerics helyzetét tovább bonyolította a tény, hogy mind Boba, mind pedig Kocs községek igazgatását nemesi közbirtokosság intézte, amelynek többségi, evangélikus hiten élő tagjai fontosnak tartották maguk és gyermekeik oktatását, s így képzettségükből fakadóan kellő érdekérvényesítő képességgel rendelkeztek, amit pereskedéseik során – amint az alábbi tárgyalat eset is mutatja – kamatoztatni is tudtak.

A nemesi közbirtokosságok, latinul *compossessoratusok*, vagy másként kuriális községek 1848-ig létező feudális tulajdonközösségi formaként működtek, amelyek az osztatlan közös tulajdonban lévő (úrbéres telkek, jobbágyszolgáltatások, erdő, rét, legelő, malomjog s az egyéb) regalé jogok hasznóvételének, általában a belső telkek arányában történő felosztására alakultak. A közbirtokosságok rendszerint közös írásos megegyezés (*contractus*) alap-

- 1 Kresznerics Ferenc életútját itt nem kívánom tárgyalni, hisz pályafutásával számos kitűnő tanulmány foglalkozik. Közülük kiemelem: TÓTH Péter: *Helytörténeti, helyismereti adatok Kresznerics Ferenc szótárában és kéziratok hagyatékában. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*. 1995. 1–2. sz. 68–74. old. Uő: *Tudománytörténeti mozaikok 2. Kresznerics gyökérrendű szótárának kiadásáról. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*. 1996. 4. sz. 67–72. old. Uő: *Tudománytörténeti mozaikok 6. Kresznerics Ferenc hagyatéka. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*. 1999. 2. sz. 51–59. old. LŐCSEI Péter: *Kresznerics Ferenc és „gyökérező” szótára. Életünk*, 2011. 3–4. sz. DOBRI Mária: *Kresznerics Ferenc 1766–1832. Vasi Szemle*, 1993. 4. sz. 511–538. old.
- 2 1836-ban a plébániához összesen 1117 katolikus és 1614 protestáns tartozott. Ezen belül Bobán 245 katolikus, 503 protestáns, Kocson pedig 127 katolikus és 341 protestáns élt. *Shematismus Venerabilis cleri diocesis Sabinensis Pro Annó MDCCCXXXVI.*

ján jöttek létre, ami szabályozta az egyes tagok részesedésének arányát és a közösség igazgatásának módját. Ezt másként községi státútumnak nevezzük.³

A nemesi község hierarchikus szervezettel rendelkezett. A birtokosokból megalakult tanács élén a bíró állt, akit különféle névvel illettek: törvénybíró, céhmester, bíró, vajda, hadnagy. A tanácsstagok hivatalukat általában életfogytiglan töltötték be. A bíró és a tanács felügyelt a megyei ár- és bérlimitációk betartására (pl. pásztorberek, napszámberék, községi kovács- és bognármester), s megszabta a cselédek, a konvenciók alkalmazottak szerződte-tésének idejét. A közbirtokosság határozta meg a közlegelőre hajtható állatok számát, a legeltetés szabályait, tilalmait, a gazdaságok legelőjogait, az idegen jószágért fizetendő legelőbért stb. Hasonló módon szabályozta és szervezte az erdőelés, rétélés éves menetét, a szőlőhegyek rendjét is.⁴ A tanács apróbb vétkek ügyében ítéletet hozhatott, az ítéletek ellen másodfokon a megyéhez lehetett fellebbezni.⁵

Sok településen és faluhátáron a kuriális község egy-egy jobbágyparaszt közösséggel osztozott. Ilyen esetben mindkét közösség külön gazdálkodást folytatva, maga intézte a legeltetés, a favágás megszervezését, külön fogadtak mezőőröket, pásztorokat. Bobát és Kocsot nem ez a helyzet jellemezte, az itt élő nem nemesek mind zselléri státuszban éltek.⁶

A Kresznerics és a bobaiak közötti ellentét több rétvű – vallási, gazdasági és társadalmi – feszültségektől terhelt konfliktussá alakult, melynek végeredményeként a plébános a vármegyéhez fordult jogorvoslatért. Az ügy bonyolultságát jól mutatja, hogy a per hosszú évekig folyt a vármegye előtt, míg 1826-ban egy olyan ítélet született, amely végül is több felmerült kérdésben nem tudott, vagy nem kívánt állást foglalni.

A pereskedés kiobbantó oka abban állt, hogy a plébános a plébánia tulajdonában lévő, a falu közepén található házát bérbe adta egy bizonyos Bende József részére, akitől 1821. január 16-án a bobai nemesek a közös erdőben történt makkoltatás címén dupla makkbért követeltek, és miután Bende nem fizetett, zálogként elvették tőle székérekereit.

Az eset felhozta a plébánosban addig felgyűlt sérelmeket, s ezeket mintegy összegezve írásos panaszt tett a vármegyénél. A több pontból álló beadvány sorra vette azokat a vitás kérdéseket, amelyek a falubeliek és a plébános között az idők folyamán kialakultak. E konfliktusok gyökerei a rendezetlen jogi helyzetből eredtek. Az 1818-ban kiadott általánosan értelmezhető Vas vármegyei községi rendtartás ugyanis nem foglalkozott a vallási jellegű konfliktusokkal, így a per folyamán a felek elsőszámú jogbiztosító forrásként egy 1755. évi conscriptio-ra, a plébános és a közbirtokosság között 1770-ben létrejött egyezsre, valamint a canonica visitatio-kra tudtak hivatkozni.⁷ Az utókor számára ezek közül a conscriptio ki-emelt figyelmet érdemel, ugyanis a forrás mind tartalmában, mind formai sajátosságaiban megfelel a nemesi státútumok általános jellemzőinek. A dokumentum nem terjedt ki a hétköznapi élet minden szegmensére, egyedül a falu tulajdonában lévő úgynevezett „Tilos erdő” fakitermelését szabályozta. Az egyezs legfőbb értéke, hogy rögzítette – ténylegesen megnevezve a porták tulajdonosait –, hogy az egyes kúriákat mennyi fa illette meg, emiatt

3 KÁLLAY István: A nemesi közbirtokosság. *Levéltári Közlemények*, 1983. 1–2. sz. 101. old.

4 HUDI József: A dunántúli nemesi községek státútumai a XVII–XIX. századból. Veszprém, 1999.

5 DEGRÉ Alajos: A magyar nemesi (curialista) községek szervezete és gazdálkodása 1848 előtt. Vas megye múltjából 1976. *Levéltári Évkönyv* 1. 110. old.

6 MNL VaML IV.11. a. Az 1828. évi összeírás iratai. Boba Nr. 24., Kocs Nr. 209

7 Mindennek ellenére figyelemre méltó, hogy a felek nem hivatkoztak Vas vármegye községi rendtartására, ugyanis a szabályzat rendelkezései az ügy több pontjára alkalmazható lett volna. A szöveget közölte: HUDI: i. m. 112. old.

tartalmazott egy összeírást azokról a nemesekről, akik a közbirtokosság javadalmából részesedtek, vagyis a bobai compossessoratus tagjairól.

Ezek alapján Kresznerics Ferenc elsődleges sérelme rögtön más megvilágításba került. A sági plébános háza ugyanis – bár a többi nemesi kúria sorában a falu „derekán” állt, és hozzá a bobai határban föld, rét, erdő és berek tartozott – az 1755. évi conscriptio szerint a hozzá tartozó telekkel együtt nem képezte részét a bobai nemesi közbirtokosságnak. Ezt erősítette az is, hogy a perben mellékelte egyházlátogatási jegyzőkönyvek kivonatai a közös legelő- és malomhasználatról nem írtak, csakis a parókia Sukurusban lévő erdejéről. Mindezek ellenére, bár a plébánia közös malomjövendelméből természetszerűleg nem részesült, a bobaiak nem kértek pénzt a plébánostól legelőhasználatért, csak a makkoltatásért, igaz, azt megkövetelték mind a közös erdő, mind pedig a közbirtokosság által vásárolt Bekeny nevű erdőre nézve.⁸ A probléma annyira összetettnek és bonyolultnak bizonyult, hogy a vármegye ebben a kérdésben nem is foglalt állást. Mint a vonatkozó jegyzőkönyvi bejegyzés írja: „a folyamodó plébános úrnak a bobai helységben lévő házához követelt beneficiumok eránt, minthogy azokat ezen politikai úton el intézni nem lehetne, a felek a szokott törvényes útra igazíttatnak.”⁹

A plébános másik panasza szerint a falubeliek a kocsi–bobai határban található, a plébánia tulajdonában lévő úgynevezett Sukurus erdőből az 1770-ben kötött egyezség szerint agyagot és „fehér földet” áshattak ki. A fehér föld mértéktelen és óvatlan kitermelése következtében azonban több fa kidőlt, jelentős károkat okozva ezzel a parókiának.

A helyszíni vizsgálat során kiderült, hogy az erdőben valóban található egy nagy gödör, ahonnan a bobaiak az egyezség szerint sikálásra és „ház bétapasztásra” földet szedhettek ki. Megállapították azonban, hogy a gödröt a kocsiak is használták, s így a bányászat során történt károkozás felelőssége részben őket terheli.

A vármegye döntése kimondta, hogy az egyezséget anno ellenjegyző plébánosnak, Marton Pálnak nem állt jogában olyan szerződést kötnie, amely a későbbi plébánosok jogait megsértené, így az 1770-es egyezséget lényegében érvénytelennek mondta ki. Mindezek mellett a vármegye ítélete a falusiakat a nyilvánvaló rongálás folytatásától a későbbiekre nézve eltiltotta.

Szintén az 1770. szerződés szerint a bobaiak – előzetes egyeztetést követően – közös malom javításához fát vághattak a plébániai erdőből. Ez az egyeztetés azonban több esetben nem történt meg, sőt a falusiak nemcsak a malomhoz, hanem a mészárszékhez is vittek fát.

A bobaiak e tettüket a kialakult szokásjogra hivatkozva indokolták. Ennek alapján vágták a húsvágó törzsnek (bontószéknek) való fát is, igaz, az ominózus esetben épp engedélyt kértek a plébánostól, aki azonban azt nem adta meg, így e nélkül vágták a fát.¹¹ A vármegye ítélete ebben az esetben is a plébánosnak kedvezett: a bobaiaknak a plébánia-erdő fának vágásához a plébánoshoz kellett ezután engedélyért folyamodniuk, illetve a húsvágó törzs fájának árát meg kellett téríteniük.¹²

8 MNL VaML IV. 1. b. Köz- és kisgyűlési iratok 1826/358. Marton István főszolgabíró tisztí tudósítása.1826. április 10.

9 MNL VaML IV. 1. a. Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1826. 358. 164. old.

10 MNL VaML IV. 1. b. Köz- és kisgyűlési iratok 1826/358. Marton István főszolgabíró tisztí tudósítása.1826. április 10.

11 Uo.

12 MNL VaML IV. 1. a. Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1826. 358. 165. old.

Kresznerics sérelmezte azt is, hogy a község felmérte az ő birtokával határos marcali berket, amiről azonban őt nem értesítették, így a mérésen nem lehetett jelen. Régi határfáit kiszedték a földből, és a megyét beszántották. Ezt a bobaiak elismerték, bár jelezték, hogy a berek felméréseivel önmagában kárt nem okoztak, ellenben kötelezték magukat, hogy amennyiben a bozót felmérése a plébános kárára történt volna, azt visszatérítik.¹³ A vármegye ennek megfelelően elrendelte az újbóli kimérést, amelynek felügyeletével Marton István alszolgabíró bízta meg.¹⁴

Nyilvánvalóan vallási ellentétből fakadt a harangozás kapcsán kialakult konfliktus. A helységben található két harangot ugyanis közösen használták a protestánsok és a katolikusok úgy, hogy az evangélikusok két haranggal hívhatták össze híveiket, a katolikusok pedig eggyel. Így a falubeliek pontosan tudták, melyik felekezet istentiszteletére hívták a híveket. Az evangélikusok azonban harangtornyot építettek, amelybe két új harangot tettek. A katolikusok ezt követően egy alkalommal két közös haranggal harangoztak, amely után verekedés tört ki a hívek között.¹⁵ A vármegye a harangvitában nem kívánt állást foglalni, pusztán azt a javaslatot tette az ügyben, hogy a felek próbáljanak megegyezni a régi közös harangok árában, s a katolikusok a megfelelő arányban fizessék ki az evangélikusokat.

Kresznerics a vármegyéhez írt panaszában több olyan esetet is említett, amikor is a közbirtokosság teljessége – amelyben a katolikusok és az evangélikusok is egyaránt teljes jogú tagsággal bírtak – vállalt kötelezettséget az evangélikus lelkész vagy tanító irányába. Az 1783-ban megalakult bobai egyházközség finanszírozását és támogatását a közbirtokosság több esetben úgy oldotta meg, hogy a közös birtok javadalmából utalt ki tételeket a protestáns prédikátor és az iskola javára. Így kapott a közös erdőből 12 öl fát a prédikátor, a tanítójuk pedig amennyit szükségesnek találtak. Ugyancsak a *communitas* közös telkéből, az úgynevezett Tüsses nevű területből szakítottak az evangélikus prédikátor részére szántóföldet. Igaz, ebben az esetben a bobaiak arra hivatkoztak, hogy ez a katolikusokkal történő egyeztetés alapján történt, ezt azonban Kresznerics nem ismerte el. A falu közös szénahasznából 6 szekérrel adtak a prédikátornak, a bobai közös malom hasznából pedig 20 mérőt elosztottak közte, a céhmester és a tanító között.

A megye a Tüssesből történő kiosztás esetében nem kívánt állást foglalni. Ellenben a közös erdőhasználat kapcsán, megerősítve az 1758. évi Batthyány-vizitáció pontjait, kijelentette, hogy a plébánost a sági, koci és bobai marhás gazdáktól egy szekér tüzelőfa és a közterdőkben szabad faizás illeti meg.¹⁶

A közös malom és rét használatát illetően a megye részéről az a döntés született, hogy a két felekezet – feltehetőleg a beltelkek szerint – arányosan juttasson egyházának. Az ítélet a protestánsok által jogszokásként leírt adományozást nem törvényes szokásnak, hanem igazságtalan visszaélésnek mondta ki, amelynek gyakorlását felfüggesztette.¹⁷

A fentiekből talán kitetszik, hogy bár Kresznerics Ferenc az ügy egyik központi szereplője, az eset jelentősége azonban mégis túlmutat az ő személyén. A per a XIX. századi protestáns–katolikus együttélés több olyan konfliktusforrására rávilágít, amely a kor vidéki

13 MNL VaML IV. 1. b. Köz- és kisgyűlési iratok 1826/358. Marton István fősolgabíró tiszti tudósítása. 1826. április 10.

14 MNL VaML IV. 1. a. Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1826. 358. 166. old.

15 MNL VaML IV. 1. b. Köz- és kisgyűlési iratok 1826/358. Marton István fősolgabíró tiszti tudósítása. 1826. április 10.

16 MNL VaML IV. 1. a. Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1826. 358. 167. old.

17 Uo.

társadalma számára meghatározó jelentőséggel bírt. Érinti a közös haranghasználatot, az egyházi javadalom elosztásának kérdését, s bemutatja, hogy a türelmi rendelet kiadását követően, illetve az 1791. évi XXVI. törvény hatására a protestáns hívek nemcsak egyenlő jogokat élveztek a katolikusokkal, de érdekérvényesítő képességüknek, műveltségüknek, tudásuknak köszönhetően, ott, ahol a hívek aránya javukra billent, előjogokat is ki tudtak maguknak harcolni.

Az eset a fentiek mellett képet ad a nemesi közbirtokosság mindennapjairól is, illetve ezeknek a közösségeknek a rendezetlen jogi helyzetére. Mert igaz ugyan, hogy a közbirtokosságok felügyeletét az 1715:69. törvény szabályozta – gyakorlatilag rábízva ezt a vármegyékre –, de a jogszabály nem tért ki ezek belső életének szabályozására, nem írta elő kötelezően számukra a vármegye által elfogadott statútumok megalkotását, illetve nem rögzítette azok tartalmát sem. Így fordulhatott elő, hogy Boba község statútumként gyakorlatilag egy erdőhasználati szabályzatot használt, amely a felmerült kényes jogi kérdésekre nem is tudott választ adni.

Az ügy során Kresznerics Ferenc három ízben nyilvánult meg, s intézett saját kezűleg vagy más által lejegyzett hivatalos levelet a vármegyéhez. 1821. június 2-án kelt az első, a tényleges feljelentés. A feljelentést követően a vármegyei vizsgáló bizottság kiszállt Bobára, ahol az evangélikusok után a plébános és a bobai katolikusok is nyilatkozat formájában mondták el véleményüket. Ez az irat, bár megtalálható rajta Kresznerics aláírása, egyértelműen nem az ő keze nyomát viseli. Az öt éven át húzódó per lefolyása során mind a bobaiak, mind pedig a plébános részéről több olyan beadvány keletkezett, amelyet nem láttak el dátummal. Így, bár „A’ Babaiak második Feleletére Felelet” címet viselő beadványt sem dátummal, sem pedig kézjeggyel nem látták el, összevetve más egyértelműen tőle származó irattal, Kresznerics kéziratának fogadjuk el.¹⁸

Az alábbiakban e két, a pert döntően befolyásoló Kresznerics-féle beadványt adom közre. Mivel mindkét irat a jeles nyelvújító tollából származik, emiatt úgy döntöttem, a dokumentumokat betűhíven, Péter László: *Az irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata* című munkájának iránymutatása alapján közlöm.¹⁹

A kézirat kiadását nehezítette, hogy a szerző a szövegben olyan hangjelöléseket alkalmazott, amelyek ma már nem ismertek. Így a hosszú „ö” és „ú” pontozását úgy oldotta meg, hogy két pont közé egy vesszőt húzott, a „gy” betűt pedig nagyon gyakran ellátta egy felső vízszintes vonással. Mivel ezeknek a jelölése tipográfiai szempontból nehézkes lett volna, így a fenti esetekben a betűket dőlten szedtem. Feltehetőleg a per lefolyása során egyes sorokat egy idegen kéz aláhúzta. Ezek jelölésétől – mint a forrás szempontjából marginális tényezőtől – eltekintettem.

Úgy vélem, Kresznerics Ferenc alábbi két kézírata – amellett, hogy bemutatják Kresznerics és a bobaiak közti ellentétek okait, s egyúttal tükrözik a kor katolikus–protestáns együttélésének konfliktushelyzeteit, melyek nem pusztán vallási ellentétekből fakadtak – olyan gazdasági és társadalmi színezettel is bír, amelyek jól jellemzik a XIX. század eleji Vas vármegye közéletét.

18 A tényt, hogy a két irat Kresznerics Ferenc kézírását őrizte meg számunkra, bizonyítja az is, hogy a dokumentumok írásképe teljesen megegyezik *A Sági hegyiségnek törvényei le másolta az eredetiből Kresznerics Ferenc*. Bp. 1984. című hasonmás kiadvány kézírásával.

19 Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata. Szerk.: PÉTER László, Bp., 1988.

Tekéntetes Nemes Vármegye!

Alább írttak, az ő jussaiknak védelmek miatt, kéntelenítetnek a T.[ekinte]tes N.[emes] Vármegye színe elejbe folyamodni, és azon sérelmeknek, mellyeket a' Babai Nemes helységnek Evángyélikus részétől szenvednek, meg. orvoslását alázatosan ki kéri.

A' sérelmek ezek:

1. A' Babán lévő plébánia' háznak jussa sértetett meg. Ez a' ház a' helység derekán épülve, és a' mellyről minden visitációk a' Kazótúl²⁰ fogva emlékeznek, bírt mind eddig szakadatlanul az ő jussaival, és szabadságaival. Ezen házat a' Sági Plébánosok, mivel magok személyesen ott nem laknak, ki szokták árendálni kétség kívül azon haszon. vételekkel, mely. lyekkel, ha magok Babán lagnának, bírnák. Birták is mind eddig az árendások azon jussokkal, és haszon. vételekkel. Egyedül az alább írt plébános volt olly szerencsétlen, 's nem tudja, mi okból, hogy az ő árendását Bende Józsefet az idén 9án, 16dikán azért, mivel a' közös erdőben lévő makkoltatásért nem akartt fizetni, a' minthogy fizetni nem is volt köteles, s eddig sem fizetett soha, még zálogolták, és hogy a' sérelem annál érezhetőbb, 's dupla lenne, dupla makkoltatás-bért vetettek reá, melly zálogra t.[udni]i[llik] az el vett szék. kerekére mivel szüksége volt, kéntelen volt az árendás ki váltani, ki is váltotta 9án, 27dikén, de az alább írt plébánosnak azon fenn. tartásával, hogy ezen sérelemnek meg orvoslását kereshesse, a' miről bizonyság. levél is van.

2. A' Babai plébánia házhoz tartozandó Sukurus nevű erdőben Babai uramék²¹ nagy károkat, 's pusztításokat tesznek, mert, noha az 1770dik esztendőben kötött Egyezésnek erejével áthatnak ők ott agyag, és fejér földet²², de azon egyezésben nyilván ki van kötve, hogy ezen agyag, és fejér föld ásás lépesint legyen, nem is az öreg sárzásra, hanem a' sikálásra, nem is szána-szélteben, nem is a fáknek romlásával, de mind ezekkel Babai Uramék semmit sem gondolnak, nagy gödrözéseket tesznek, hordják az agyagot, még a' ház csinálásra, a' pajta-töltésre is, sőt egy darab szántó földet is fel gödröztek, tetszések szerint a' leg szebb fáknek gyökereik alá ásnak úgy hogy azon fák a nagy üreg miatt, mind öszve dülnek, 's elpusztúlnak, melly szomorú pusztulást tapasztalhatja kiki, a' ki ezen veszedelmes gödrözéseket meg tekinti. Sőt még a' tulajdon életek veszedelmekkel sem gondolnak, és az alább írt Plébánosnak nagy szörnyüködvé kellett a holtak könyvében ezen jegyzést olvasni:

„Anno 1807 die 16-a octobris obiit Juliana Fülöp 12, annorum, filia Ladislai Fülöp ex Baba, improvisa, qua in sylva Parochiali, ubi albam terram cum hospita (Stephani Tóth uxore A.[ugustanae] Conf.[essionii] addicta) essodivet, amba terra obruta sunt”²³

3. Ugyan az említett Egyezésben meg engedtetik az is, hogy Babai Uramék a' közös malmokhoz a' meg írt Párochiális erdőben malom. fogaknak való fát vághassanak, de a Plébános úrnak consensusával²⁴, és oda teendő prae insinuatióval²⁵, de a' Babai Uramék evvel

20 1697–1698-ban lefolytatott egyházlátogatás, amelyet Kazó István vasvári prépost tartott.

21 Az „Uramék” szót két sor közé szúrták be.

22 Fehérföld: szénsavval vegyült mészföld

23 „Anno 1807. die 16-a octobris obiit Julianna Fülöp 12 annorum, filia Ladislai Fülöp ex Boba, improvisa, qua in sylva parochiali, ubi albam terram cum hospita (Stephani Tóth uxore A.[ugustanae] Conf.[essionii] addicta) effodisset, ambae terra obruta sunt” (latin): 1807. október 16-án balesetben elhunyt a Bobán lakó Fülöp László lánya, a 12 éves Fülöp Julianna, amikor kísérőjével, Tóth István ágostai hitű feleségével a plébánia erdejében fehér földet ástak, és mindkettőjüket betemette a föld. – Az összefüggő latin szövegek ellenőrzéséért és javításáért dr. Kóta Péternek mondok köszönetet. (P. F.)

24 Consensus (latin): egyetértés

25 Insinuatio (latin): kérelem

sem gondolnak semmit, és a' malom.fogaknak való fát tetszések szerint vágják a' nélkül, hogy az alább írt Plébánosnak consensusát kikérvék, és hozzája prae insinuátiót tennének.

4. De azt semmiféle Egyezésekben nem olvasta az alább írt plébános, hogy az ő Pá-rochiális erdejében húsvágó széknek²⁶ való fát vág hassanak a' Babaiak, Vágtak még is. Igaz ugyan, hogy ez eránt jelentést tettek az alább írtnak, de azt az alább írt kerekesen meg ta-gadta, és a jelentőnek azt mondta, hogy ő tellyességgel nem engedi, és hogy ne merészel-jenek vágni, de az volt a felelet, ha plébános nem engedi is, vágnak. Vágtak is egy nagy és Leg szebb gyertyánfát, négy ökrön vontatták haza a' törzsököt és ezen pusztító le vágással azon erdőben nagy ligetet csináltak.

5. Babai Uramék Marcali Berkeket el mérették, 's újra osztották fel. Noha pedig ezen Berekkel az alább írt Plébánosnak Párochiális Berkei is határos, mind azon által ezen mé-retést nékie tudtára sem adták, sőt már azelőtt a határfáit is ki vágták, ugyan azért a' meny-nyire ezen méretés az alább írt plébánosnak rövidségével történt, kéntelen jűssainak fenn tartása végett ezen méretés ellen sollemniter protestálni²⁷ úgy szinte a' határfák ki vágása ellen is, nem különben az ellen is, a' mit a' Sukurusnak déli hosszszában a' Párochiális fun-dusból a' Babai tő-szomszédok el szántottak, s mindezen károknak meg térítését minden igazsággal ki kéri.

6. Eddig a' Babai helységben két közös harang volt, de minek utánna az Evángyéli-kusok' Ecclesiát²⁸ építvén ott az Isteni szolgálatot el kezdték, hogy a' be harangozás miatt zavarodás ne törtennyék, és hogy különbséget tehessenek, mellyik részre esik a' be haran-gozás, kérték a' Cáholicusokat, engednék meg, hogy ők két haranggal, a' Cáholicusok egy haranggal tennék a' bé harangozást. A' Cáholicusok meg engedték, és így a' kéremés mel-lett, a' Cáholicusok engedelmevel, két haranggal harangoztak bé az Evángyélíkusok, egyel a' Cáholicusok. Most a' Babai Evángyélíkusok tornyot építvén, a tornyokba két új harangot öntettek Győrött, és azokat taval December 18dikán meg is hozták, 's tornyokba tették. Ez meg lévén, a' Cáholicusok a következő Isteni szolgálatra, Sz.[ent] István első Mártyr' nap-ján, az az December 26dikán az előbbeni ususokba vissza állottak, és a' bé harangozásra mind a két közös harangot meg huzták, bona fide²⁹ gondolván azt, hogy mivel már az Eván-gyélíkusoknak úgy is két különböző hangú harangjok volna, és azokkal is, a' közösekkel is élnének, az az mind a' négyel, a' bé harangozás miatt már zavarodás nem lehetne, és így nem volna többé helye Az Engedelemnek, Azonban alig hallották a' két közös harangnak szóllását a' bé harangozásra, azonnal oda rohantak az Evángyélíkusok, nevezetesen N.[emes] Babai József a' harangozókat öszve szidta, garolta hunczfutolta, sőt, egy hevennyé-ben törött pálczával Nagy Jozsefet az egyik harangozót meg is verte, utóbb még azt mondta „de bánom hogy fejszét nem vittem, 's el nem vágtam kezét a harangozónak” N.[emes] Görög Miklós pedig ezen alkalmatossággal azt mondotta „hijátok ide a' Paptokat, azt is ki-taszítjuk a harangláb alól”. Ha talán a' czéh mester³⁰ hibázott volna is abban, hogy előre je-lentést nem tett, hogy a' zavarodásnak oka már meg szülvén meg szüntt az engedelem is de azt úgy is tudhatták, verekedni pedig, vagy mást illetlen szóval illetni semmi esetre nem szabad. Mídőn a Babai Evángyélíkusok az új harangjaikat meg hozták 3 szekéren föl pántt-

26 Húsvágó szék: bontószék, húsarabolásra alkalmas vastag asztal.

27 Sollemniter protestál (latin): ünnepélyesen tiltakozik

28 Ecclesia (latin): egyház, templom

29 Bona fide (latin): jóhíszeműen

30 Céhmaster: sekrestyés

likázott lovakon, a' mint a' Meny.aszszonyt hozni szokás, jól még a' Babai határra sem értek már is az új harangjaik elejbe a két közös harangot meg húzták, 's húzták mind addig, még a' hozók a' helységbe nem értek. Ez ilyen új harangok elejbe való harangozás még a' Cáholicusoknál sem szokás, és még is ezen szokatlan harangozásért a' Cáholicusok az Evángyélíkusoknak egy szót sem tettek, ők pedig a' szokott, és előbbeni ususnak vissza állításáért verekedtek, 's tilalmazzák is mind eddig.

7. A' Babai helységnek Cáholicus része sajnosan érzi azon sérelmét, hogy a' Babai Evángyélíkusok a' közös erdőbűl a Predikátor Urnak tűzellő fát, 12 ölet, adnak a' Mesterjeknek pedig annyit, a' mennyi szükséges. A Cáholicus részre pedig semmit sem adnak a' közös erdőbűl sem a Plébánosnak, sem Mesternek, és így azon fát, mellyel a' Cáholicus rész a' Visitációk szerint a' Plébánosának, contractus szerint a' Mesterjének tartozik, kéntelen vagy pénzűl le fizetni, vagy pénzen beszerezni.

8. Azon sérelmét is, hogy a' Tüsses nevű köz fundusból, az az gyöpbűl a' Predikátor Ur részére ki szakasztottak szántó földnek egy darabot, mellyen meg terem egy 30 Kereszt gabona; a' nélkül, hogy a' Cáholicus résznek meg egyezését ki kérték volna, vagy a' mi a' köz fundusból a preportione őket illetné, bonificálták volna, ugyan ezen' szerint.

9. Azon sérelmét is, hogy a' falu rétyéből adnak a' Prédikátorjoknak hat szekér szénát, a Mesterjeknek hármat, és még is ezen rétnak kaszállására, 's takarétására a' cáholicus rész is reá szoríttatik, és így kéntelen a' Prédikátor részére is kaszálni, 's takarítani, holott a' Prédikátornak semmi nemű szolgálataival nem él.

10. Végre azon sérelmét is, hogy a' közös malomból adnak mint egy 20 mérő gabonát a' Predikátorjoknak, Mesterjeknek, Czéh mesterjeknek részére, a' Plébánostól pedig, a' mint az előtt a' közös malomból adtak, elfogták, és még is meg kívánják, hogy non obstante es³¹, Plébános az ő párochiális erdejéből a' malmokhoz malom fogagnak való fát adjon.

Minekutánna pedig az említett 20 mérő gabonát ki mérték, még azután oszszak föl a' közös malomnak jövedelmét a proportionae a cáholicusok és evángyélíkusok között, holott a' szoros igazság éppen ellenkezőt kívánna t.[udni] i.[llok] hogy előbb osszak fel a közös malomnak jövedelmét a' proportionae a Cáholicusok, és Evángyélíkusok között, és azután abból, a' mi egyedül az Evángyélíkusoknak jutott, adakozzanak a' Predikátorjoknak, Mesterjeknek, Czéh mesterjeknek és akkor a' magok részekből bár felét oda adnák is, azért a' Cáholicus rész egy szót sem tenne.

Ezen több nemű sérelmeknek meg orvoslását midőn ujra az alább írttak alázatosan ki kérnék, maradnak tellyes tisztelettel

A T[ekinte]tes Nemes Vármegyének

Alázatos Szolgáji

Költt Sághon, Junius 2dikán 1821. Kresznerics Ferenc Sághi, 's egyszer s' mind Kocs és Baba

filiálisok plébánosa m.[aga] k.[ezével]

N.[emes] Fábján András M.[aga] K.[ezével], N. [emes] Berta György, A.[gens] Péterfi László, A. [gens] Klé József, A. [gens] Nagy István, A. [gens] Nagy József, A. [gens] Nagy János, A. [gens] Pajor János E.a.t. Babai Cáholicusok.

31 Non obstante es (latin): ne akadályozza

A' Babaiak második Feleletére Felelet

Ad Annum.³² A' Párochiális házak, ha nem Regális, de bizonyosan Regális Curiák Ha a' Babai Família fundátora a' Párochiának, a' mint ők mondják, adják elől a' Fundationálist, és abból mutassák meg, hogy Az Regális, és territoriális jus nélkül fundáltatott – Jussa a' plébánosnak a Hazai Törvény „Aequali cum nobilibus jure, et praerogatoria gaudet clerus”³³ – olly Curia a Babai Párochiális ház, mint a' többi Babai nemes házak, a' hol talán egy regális curia sincs – Az Intra villánusokhoz tartoznak a' territoriális beneficiumok, az országos törvény – Látjuk a proportiónális pörökben, hogy a' Plébánosnak minden territoriális beneficiumokban rossz adatik – az nem obstál³⁴, ha a' Plébános némelykor némely territoriális beneficiumokkal nem él, vagy azért, mivel az ő gazdasága intézete szerint azokra nem szorúl, vagy azért, mivel csekélynek tartja, mint a' Sukurusban termő makkot, melly, mivel csekély, a' maga hasznára nem fordítja, ellenben az ott termő gubacsot, mivel azt, ha csekély is, ki árendálni lehet, ki is szokta, mikor terem, árendálni. De lehet némely beneficiumoknak élése bizonyos tekintetben illetlen is. Így a' mise'bor competál a' Babai Korcsmából, de ezen Jussával az Instáns igen ritkán él sőt jó ideje hogy nem is él, mivel igen illetlennek tartja azon zagyvalék-bort kiváltt mikor a Babai Korcsmát zsidónak ki árendálták, a' szent mise áldozatjához alkalmaztatni – De azért mind ezekben a' juss fenn marad, és mikor akarja, használhattja „ quia non usus non tollit jus” – Ez illyen esetekben az üdő múlási is, mint praescriptiót haszontalan volna emlegetni, mivel.. non usus est quid negativum, a' proscriptio a' negativumot nem érdekli hanem a' positivumot.

A magános fáctumok sub 2. et 3.” a' plébánosnak, a' ki ezekhez nem concurráltt, nem árthatnak. Azok a' Plébánia'házat sem semmivé nem tehetik, sem a' territoriális appertinenciákból meg nem foszthatják. De egyéb aránt is azon házak számába, mellyek építésére sub 2³⁵ fa deputáltatott, a' Párochiális házat föl venni nem kellett, mert azt akkor bizonyosan nem kellett építeni, a' Conservátioja pedig csak fele részben illette és illeti a' Babaiakat. Papnak tehát nem kellett fa' Párochiális házra, hogy annak a' házat is sorban kellett volna venni, a' kik építették, és conserválták, azoknak a' gondja volt, hol vették a' fát – A' mi a malom.lajstromot sub 3 illeti, azt kérdi instáns, mikor azon lajstrom Készítettet, adtak e a' Babaiak malom-részt a' Plébánosnak, vagy nem? ha adtak, mi módon hagyhatták ki a részt-vevők sorából ennek a' Házát? ha pedig nem adtak, hogyan lehetett volna a' részt nem vevő Plébános házat a részt-vevők sorába iktatni? Abból tehát, hogy a' Malom-lajstromban a' Plébános'háza nem említettik, azt ki hozni, hogy tehát az nem is curiális sessio, merő Chimera.

A' Canonica Visitatiók a Király, engedelmével, a Vármegye' tudtával, a' Párochiánusok jelen-létében coram Testimonio Comitatus vitetnek véghez, azok a' Curialis decisióba szerint is minden Judiciumokban tellyes törvényes próbát tesznek. A' Canonica Visitatiók ellen tehát ki fogások az ellenkezőknek nem lehet. A' Batthyányiáná, és Sziliáná Visitatiókból ki tetszik, hogy a' közönséges erdőkben a' Plébánosnak szabad faészása vagyon, és az eleendő, az alatt a' többi erdei beneficiumok is értetődnek, mert a' kinek a' fához jussa vagyon, jussa vagyon annak minden fructussához – Ha a szabad fáészást a' régibb visitatiók nem

32 Ad Annum (latin): jövőre

33 Aequali cum nobilibus jure, et praerogativa gaudet clerus (latin): A klérus a nemesekével egyenlő előjogokkal él.

34 Obstál (latin): akadályoz

35 Sub 2. (latin): A második (pont) alatt

említenék, mert azon régibb üdőkben fa sok is volt, vágta, ki érte, az Írtásokban tették a' fő hasznót és a' szántó földeket szaporították, még haszon-vehetetlen is a' fákat le égették, sőt itt Kemenesallyán annyira mentt a' fa.bitangolás, hogy a'mint a' köz hagyomány tartja, csupa Huppanásáért is le vágták a' fát, és ezt akkor senki föl sem vette. Ekkor tehát, mikor mindenik szabadon a' fát vágta, azt különösen föl jegyezni, hogy a' Plébános is vághatja, szükségtelen, sőt nevetséges lett volna, mert az akkor kérdésben sem volt, Utóbb, midőn az erdők pusztulni kezdettek és a' fa' szüke érezhető lett, Szükség volt meg különböztetni, kinek van jussa fát vágni, kinek nincs, és ekkor már szükség volt említeni a' visitációkban is, hogy a' Plébánosnak szabad faészása vagyon a' mint erről nyilván bizonyosságot tesz mint a' Battyányiana, mint a' Sziliana Visitatio, melly szabad faészásról mivel a' két visitációk elegendő kezességet nyújtanak, a' Somogyiana visitációban említeni főlőleg való lett volna annyival is inkább, minthogy a' szabad faészást amúgy is az Intra villanus fundusnak törvénye accessoriana Abból tehát hogy a' régibb, vagy Somogyiana visitatio nev szerint nem említi a' szabad faészást, azt hozni ki, hogy nem is volt, vagy el veszett, merő képtelenség és minden Logica nélkül való argumentatio.

A két első visitációból sub A az tetszik ki, hogy valaha a' Párochiális erdőnek hasonló másoknál ki metszett privatus erdejek voltak szomszédi, Voltak tehát házakhoz osztott erdők, voltak Közönséges erdők. Hogy mások az osztot erdejeket ki irtották, a' Plébanosok meg tartották, az a' dologban differentiát nem tesz, ha csak azt nem admittálják³⁶ az ellenkezők, hogy Azoknak, kik az erdeiket ki irtották, és mint szántó földeket különösen bírnak, a' közös erdökhöz közök nincsen, a' Plébánosnak helytelenül mondják, hogy van erdeje, érje be vele, 's annál helytelenebbül mondják pedig, hogy ők a' Plébános erdejében nem csak legeltetnek, hanem a' makkot is, mikor terem, a' marhájok föl eszik.

Az erőszakosan meg vett makk. bérről lévén a' kérdés az Instansnak árendása, ki nem csak a' pusztá házat, hanem az egész belső fundust, ezen kívül Rétet a' berekben, és tehetségéhez képest két hold földet a' Pap, határán bír, több már mint 20 esztendeje abban a' házban lakik, és soha az előtt makk. bért rajta a' közös erdőkbul nem vettek, A' mint ezt magok a' Babiak is jól tudják, és a' Kátholikus Rése Írása által sub D³⁷ meg ismeri. Ezen Ususból mellyhez Jussa is vagyon, magát via facti³⁸, és erőszakosan kizártni nem engedi az Instáns.

A mi a' Repositiót³⁹ illeti, nem kéretik itt politica Repositio az 1802-dik esztendőbeli törvényből.⁴⁰ Vannak más Törvények, mellyek szerint a' Vármegye a' régibb birtokokban is az Instánsok vissza helyhezseti, annak gyakorlása az ellenzők tulajdon Documentumából sub 4. ki tetszik, ezt a' hatalmat pedig a' N.[emes] Vármegyékben kiváltt képpen az egyházi Jussokban kell exerceálni⁴¹, mint hogy azok a' Törvénynek, és Királynak, mint fő Pátronusnak különös protectiója alatt vannak.

Többnyire ezen punctumban⁴² hic et nunc⁴³ csak az kérettetik, hogy a' makk.bérért ki csikorott, és itt sub E⁴⁴ bé bizonyított pénz, haszonvételével, és a' külttségekkel vissza ítéltessék, az el követett Hatalmasság vindicatioja⁴⁵ fenn. maradván.

36 Admittálják (latin): megengedjék

37 sub D (latin): D alatt. D betű a sor melletti margón kiírva.

38 Via facti (latin): tettlegesen

39 Repositiót (latin): visszahelyezést

40 Kresznerics itt az 1802. évi XXII. törvénycikkre utal, amely az erőszakkal kivettek visszahelyezéséről szól.

41 Exerceáni (latin): gyakorolni

42 Punctumban (latin): pontban

43 Hic et nunc (latin): itt és most

44 Sub E kifejezés aláhúzva, sor melletti oldalt E betű.

45 Vindicatioja (latin): jogigénylése, jogvédelme

Ad 2 dum et 3ed⁴⁶: Az heában.való szó.szaporításait az Ellenkezőknek el halgatván a' be adott próbákból bizonyos az hogy nékik az Anyag, és fejr föld.hordást nem szanaszét, és a fák' romlásával hanem képesint csak a' sikárlásra kellene tenni, Bizonyos az, hogy a malomhoz kívántató fogak vágását a Plébános consensussával, és nála teendő praeinsinuatíóval kellene tenni, Ezek Decisiokban⁴⁷, reá állásokban és Egyezésekben gyökerezetnek, már pedig a' szemléli vizsgálás szerint igaz az, hogy az agyag, és fejr föld szanaszét való képtelen ásásával az erdő fölöttébb rongáltatik, és pusztítatik. Azután a' malomhoz való fogak' vágása eránt nyilván ki nyilatkoztatják, hogy a' Plébános' consensussát kikérni, és nála praeinsinuatíót tenni nem akarnak, ekképpen a Decisióktól reá. állásoktól Egyezésekről szem.látomást el állanak, és nem hogy azoknak Meg tartására vissza állani akarnának, hanem a' meg szegésekből a' folytatandó meg szegésekre Just⁴⁸ akarnak magoknak csinálni, Mivel pedig non Servatis conditionibus tolluntur parta⁴⁹, való nézvést az Instans Plébános sollemniter declarálja⁵⁰, hogy ő is az egyezésektől el áll, az ellenkezőknek sem az agyag, és fejr föld hordását, sem a' malomhoz való fogaknak vágását egy átaljában meg nem engedí, és azoktól az ellenkezőket a T.[ekintetes] Ki Küldöttség, és a T[ekin][t[et]es N.[emes] Vármege által el tiltatni ki kéri.

Még is ne hogy az el mellőzött szó. szaporításoknak, 's nevezet szerint a Sukurus eránt tett szónak utóbb valamely erőt tulajdonítsanak az ellenkezők, e kevés Jegyzéseit teszi hozzá az Instans.

1. Ki légyen a' Kocs-babai Fárának fundátora⁵¹, 's nevezet szerint mi légyen a' fundationális levélben benn hagyva, az mind addig bizonytalan marad, méglen a' fundationális levél, vagy annak hiteles mássa elő nem mutattatik, de mivel a' Fára igen régi és a' Reformatio idejét jóval is meg előzi (: mint hogy a' Templom minden Szentek tiszteletére van Szentelve:) ez már nehezen tellyesíthető, még is az ellenkezők nagy fényen hirdetik, hogy a' Bobai Fámília fundátora a fárának, a' mi annyival is bizonytalanabb, mivel a' Pap határának fele a' Kocsi határban van, sőt az ellenkezők nagy bátran állítják, hogy „, a' Sukurus a' körülötte lévő egyházi fundusokkal Bobai fámília fundációja, és eppén nem is Papnak, hanem az egyháznak adatott” Melly állításaiknak ereje ide megy ki” A' fundationális levelet ugyan nem olvastuk, és azért bizonyosan nem is tudjuk, de talán még is a' Bobai fámília fundátora a' Fárának – A Pap határának fele része a' Kocsi határban van ugyan, de talán ezt is a' Bobai fámília fundálta, talán akkor, mikor a' fundatiót tette, Kocsot is a Bobai fámília bírta, talán nem is a' Papnak, hanem az Egyháznak adatott a' Sukurus a' körülötte lévő fundusokkal. Illyen bizonytalan TALÁN. okra mégyen ki az ő efféle okoskodások, mellyből csak az bizonyos, hogy vele semmi bizonyost erősíteni nem lehet.

2. Ha a' Sukurus a' körülötte lévő fundusokkal nem a' Papnak az az nem a' Kocs-Babai fárás Papnak tartására, hanem az Egyháznak adatott, volna, úgy a' Sukurusnak, és a' körülötte lévő fundusoknak az Egyház, az az a' Templom húzná jövedelmeit, úgy a' Kocs-Bobai Templomnak volna erdeje, földje, rétje, berke, már pedig a Canonica Visitatiók egytül egyik azt bizonyítják, hogy a' Templomnak semmi birtoka nincs, Kazóina Visitatio azt mondja:

46 „Ad 2dum et 3dum (latin): másodikra a harmadikra

47 Decisiokban (latin): döntésekben

48 Just (latin): jogot

49 Non Servatis conditionibus tolluntur parta: Nem tartották meg a feltételeket, elvesz a szerzemény.

50 Sollemniter declarálja (latin): ünnepélyesen kinyilvánítja

51 Fundátora (latin): alapítója

nulla habentur bona quocunque titulo ad eam pertinentia”⁵². Minden Jövedelme a pörzsölből van, és a’ kegyes Hagymányok interesséből. Egyéb aránt a Babaiak magok sem tudják mit mondanak. Előbb ad Annum⁵³ azt mondták, hogy az első Fundációban már ki adatott néki (a Plébánosnak) Fáészás, makkoltatás, gubacs. termés, és legeltetésre szolgáló erdeje. Mindjárt alább ad 2dum azt állítják, hogy a’ Sukurus a’ körülötte lévő fundusokkal nem is a Papanak, hanem az Egyháznak adatott. Nem nyilvánosságos ellenmondás e ez? érdemelnek e az ilyen emberek tovább is hitelt?

3. A’ zivataros időkben a’ Papok hatalmát emlegetni egész nevetség, holott éppen a’ zivataros üdők azok mellyek a’ Papok hatalmát nem hogy nevelnök, hanem inkább gyöngétk. Hogyan is emelhette volna ki első destinációjából⁵⁴ a’ Papok hatalma a zivataros üdőkben a’ fundációt, holott éppen azon zivataros időkben vesztették el a’ Kocs-bobai fárát, ’s Predicátorok bírták egész 1731-ig,⁵⁵ a’ mikor jüre postliminii⁵⁶ ismét vissza került. Nem rossz lelkűség e a’ Papok hatalmát ott is gyalázni, a’hol semmi bé folyások nem volt.

4. Az Interim-et⁵⁷ hogyan kelljen érteni, azt a’ Canonica Visitatiók, és a’ folyvást tartó usus már meg magyarázta, nincs semmi szükségünk a’ Babaiaknak nevetséges Exegesisekre⁵⁸, hogy t.[udni]i.[llik] a marhás gazdák, a’ melly fával tartoznak, azt nem a’ magokébul, hanem a’ Plébános, erdejéből tartoznának meg adni. – Ságbon is vagyon a’ Plébánosnak szabad faészása. és interim – még is minden marhás gazda tartozik egy szekér fát adni, Vannak gabona-termő földjei is, és interim még is minden háztól jár neki gabonája. Szép le fizetés volna, ha a’ gazdák melly gabonával tartoznak, azt nem a’ magokébul, hanem a’ Plébános földjéről hordanák ’s, adnák meg. ’S mellyik Creditor volna olyan bolond, hogy az adósnak le fizetését a’ maga erszényéből engedje meg az Adós által meg tétetni, ’s nem az Adósébul elégettesse ki magát?

5. A’ B alatti Relátio, a’ melly erdőt a’ Bobai Parochiális házhoz tartozandónak mond, ugyan azt mindjárt puncto 2 Parochiális erdőnek az nevezi, és ez az értelem el fogadható. De hogy a’ Sukurus olly értelemben légyen a’ Bobai házhoz tartozandó, a’ mint azt az ellenkezők akarnák, hogy t.[udni]i.[llik] egyedül csak a’ Babai Fára. ház építésére volna fenn. hagyva, és annak a’ Plébános semmi más egyéb hasznát nem vehetné, ez nem igaz. Ellenkezőt állítanak mind a’ Canonica Visitatiók, mint a’ folyvást tartó Usus, a’ mint ezt az Instáns bővebben meg mutatta első feleletében Ad 2dum.

6. A Sukurust elejétől fogva az ellenkezők pusztították. 1698.ban Kazóiana Visitatio sub A azt írja: Eadem sylva furtivae succisioni, et devastationi obnoxia facta est,⁵⁹ Már akkor vágták loppal, és pusztították nem hogy a’ fára reá szorultak volna, melly akkor még

52 Nulla habentur bona quocunque titulo ad eam pertinentia (latin): semmi jövedelme nincs, ami bármely (jogcímen hozzá tartozna.

53 Ad Annum (latin): jövő esztendőre

54 Destinatio (latin): elhatározás

55 Ekkor a középkori eredetű, a két falu határában lévő, úgynevezett vadásülési templomot vették el a protestánsoktól.

56 A római jogi alapokon nyugvó, a nemzetközi jogban gyakorolt terminus technicus: A nemzetközi jog szerint az ellenség hatalmába került államterület, népesség, egyes személyek és javak békekötés nélkül is felszabadulhatnak, minek folytán az előbbi jog- és birtokviszonyok önmaguktól ismét hatályba lépnek úgy, mintha foglalás nem történt volna.

57 Interim (latin): eközben

58 Exegesisekre (latin): tudományos magyarázatokra

59 Eadem sylva furtiva succisioni, et devastationi obnoxia facta est (latin): Fennáll az erdő lopva kivágásának és elpusztításának veszélye.

elég volt. hanem hogy a' fákat ki vágván a' földjét magokéhoz kapcsolhassák. Folyt ez a' Pusztítás tovább is, folyt T.[ekintetes] Sinos Ferencz, Folyt Fő T[isztelen]dő Marton Pál⁶⁰ Sági Plébánosok alatt is. a' mint ezt Azoknak a' Vármegyéhez nyújtott panaszló Leveleik bizonyítják úgy hogy a C. alatt elő hozott documentum Szerint azon erdőbül notabilis avulsiok interveniáltak⁶¹, is noha az előbb tisztelt Marton Pál Plébános Úr törvényesen vissza kereste, de akkor is csak a' veszett fejszének nyele fordult meg, mert ugyan azon C documentum meg isméri, hogy több résznek kellett volna a' Plébánia fundushoz vissza menni. Az utána következő Csicsai János⁶² Plébános alatt sem szüntek meg loppal pusztítani, a' mint az ő Admonitiója⁶³ nyilván mutatja. – Az Instánsnak idejében pedig mint kezdték pusztítani azon erdőt az ellenkezők, az Instánsnak első Nyilatkoztatásában ad 2dum⁶⁴ meg vagyon mutatva – Azonban hogy azon Sukurus erdeje a' Plébánosnak az ellenkezők alattomos, és majd már csak nem erőszakos pusztításátul meg tartóztatassák, declárlálja az Instáns Plébános, hogy azt tilalom és ordinata sectió⁶⁵ alá vetetni fogja, a' mint az Erdők, conservátiojáról szöllő Törvény rendel⁶⁶.

7. Hogy Babán közös erdő nem volna, az is a Bobai Paradoxumok közé tartozandó. A' Canonica Visitatio, a Documentumok emlékeznek a' közös erdőre, és közös erdő még sincs? A' Toronyhoz, a' Predikátor' háza' építéséhez fát tudnak vágni? A Predikátornak, Mesternek a' tűzi fáját ki adni, és közös erdő még sincs? holott senki ezeket a' maga privát erdejéből nem adja.

8. Bobai Paradoxum az is, midőn azt állítják, hogyha a' fát hegyezik, vagy némelly ágait le vágják, a' fa ki szárad, ezt annál nehezebb hallani az ellenkezőktől, mivel előbb ők olly liberálisok voltak az első feleletekben ad 2dum hogy ha szinte a' fa alá gödör ásatik is, és gyökerei el vagdaltatván a' gödörbe dől is, még is meg él a' tövéhez ragadott föld miatt – Mit mondanak ezen Paradoxumhoz azon nagy földes Urak, kik az erdejeiket vágásokra osztják, és azt hiszik, ha szinte tisztán a' törül le vágatják is a' fákat, azért az erdejek el nem pusztul, sőt inkább conserváltatik, Kétség kívül a' Bobai paradoxumot meg vetik, mint minden tapasztalás ellen való, és hiték vesztett állítást, a Bobaiaknak pedig javasolni fogják, hogy lássanak illyen vágásokat, és szemekkel nézzék, melly szépen, és sűrűn hajt a' tisztán törül le vágott Fa is. Az Instáns pedig bizonyossá teszi a' Bobaiakat, hogy ő egy makk termő fájának sem engedi vagy hegyét, vagy ágait le vagdaltatni, hanem egyedül az ollyan fákét mellyek nem épületre valók.

9. A' Babaiak csak keressenek, a' magok határjokban is találnak ollyan agyag-gödört, mint a' Sukurusban, az instáns Nekik nem tartozik mutatni. Querite, et invenietis⁶⁷.

10. Babai Paradoxum az is, hogy az Instáns magát a Sági Urasághoz hasonlítani. A' Sági Uraság a' maga hatalmával tiltotta el Jobbágyait a' volt Pap' rétének további föl göd-

60 Marton Pál (Vönöck, 1738 – Szombathely, 1810): 1762-ben szentelték pappá, 1766-ban nyerte el a sági plébániát. 1797-ben kanonokká nevezték ki. 1800-tól 1806-ig mint a szeminárium rektora működött.

61 Notabilis avulsiok interveniáltak (latin): Jelentős kivágások történtek.

62 Csicsay János (Nyárad, 1764 – Alsóság, 1812.): 1790-ben szentelték pappá, jánosházi káplánsága után 1797-ben nyerte el a sági plébániát.

63 Admonitiója (latin): figyelmeztetése

64 Ad 2dum (latin): másodikra

65 Ordinata sectió (latin): szabályozott kivágás

66 Az 1791. LVII. Az erdők pusztításának megakadályozásáról szóló törvény a vita vagy per esetén megengedi, hogy a vármegye a kérdéses erdőrész állományát zár alá véve védje meg.

67 Querite, et invenietis (latin): Keressetek, és találtok! (Mt. 7,7.)

rözésétől, a' nélkül, hogy az eránt a' N.[emes] Vármegyére folyamodott volna, nem is adott helyett más hasonló jóságú agyag-gödört, hanem vissza szorultak az előbbeni, sokkal alább való agyag-gödörre, és így a' Sági Uraság a' maga földes úri hatalmával törülte el ezen abusust⁶⁸. Az Instáns ellenben ugyan ilyen abususnak el törültetésére a T.[ekintetes] N.[emes] Vármegye hatalmát kérte ki, 's úgy véli, hogy az által magát a Sági Urasághoz nem hasonlította, mert a kérés, az Instántia a fölyebb hatalomhoz való folyamodás senkit a' Sági Urasághoz hasonlóvá nem tesz.

11. A többi szó szaporítások szó nélkül is eldőlnék.

Ad 9tum.⁶⁹ A Hús-vágó törzseknek hogy azt a' Párochiális erdőbül még jelentés mellett is vagy adni kellessék, vagy vinni szabad légyen, semmi fundamentuma⁷⁰ nincs, azért igaz, és törvényes Usust⁷¹ nem mutathatnak az ellenkezők. ha csak lopás nem volt, a' lopás pedig a' Jusoknak nem prejudicál – Itt a' Katholikus Plébános, és a' magok erejekben bizakodó protestánsok közötti vagy on a' kérdés – A' Katholikus Plébános Jussainak sérelme, 's ortal-mazása feroz fenn, mely nem törvényes utra, hanem a' bé adott Documentumok' ut mutatása szerint a' T.[ekintetes] N.[emes] Vármegye ítélete, és el intézése alá tartozandó, mely út előbb is mint a' Plébános, mint az ellenkezők által⁷² követtetett Sub 4° et Sub C⁷³

– Azért az Instans Plébános a' Hús-vágó törzsöknek le vágott leg szebb Gyertyánfájának, mely leg alább 10 forintokat meg ért, az árát költségeivel együtt meg ítéltetni, az ellenkezőket pedig illyetény, és más hatalmasságoztól el tiltatni kéri, a' büntetés keresete fenn maradván

Ad 5tum⁷⁴ Már meg mondatott, hogy a Berek, föl mérése ellen csak annyiból protestál az Instans, a' mennyiben az Instánsnak rövidségével történt volna, úgy hogy ha (: mert most a sürgetőbb dolgai miatt reá nem ér :) a' Mappa szerint redintegrálni⁷⁵ akarná a' Pap határrát, vagy Successori⁷⁶ akarnák, és hibát találna, ezen mérést ellene, vagy Successori ellen ne gördíthessék.

Továbbá ha a' Tulajdonos a' soványabb földjét egy ideig ugoroltatja, hogy meg jövoljon, azért elhagyattatva nincs, valamint szinte magától se válhat gödörre, ha csak az agyag. keresgélők onnan a' földet el nem hordják, ugyan azért ezen kár-tévő gödörnek meg szüntetésér, és a' mit ott N.[emes] Mórocz Imre el szántogatott, a' minek a' T.[ekintetes] Kiküldöttség szemmel látó tanuja volt, vissza foglaltatását ki kéri az Instans.

Ad 6tum.⁷⁷ A' Bobai harangok közösöknek lenni meg ismertetnek a' harangozást személy számra osztatni halhatatlan heába való Beszéd akár több, akár kevesebb legyen egyik, vagy a' másik rész, a' keveseknek szintén úgy, mint a' többeknek szabad mindenkor a' kö-zönséges harangokat meg húzni. olyan esetekben a' mellyekben harangozni szokás –

Az egész történetnek csak az az oka, hogy az ellenkezők a' Kátholikusokra fujnak, és azokat Papokkal együtt mindenekben nyomni, Jussaikban háborgatni, és azokból egymás

68 abusus (latin): visszaélés

69 Ad 9tum (latin): a kilencedikre

70 Fundamentuma (latin): alapja

71 Usust (latin): szokást

72 Beszúrva: által

73 Sub 4 et sub C (latin): a negyedik és a C alatt

74 Ad 5tum. (latin): az ötödikre

75 Redintegrál (latin): helyreállítani

76 Successori (latin): utódai

77 Ad 6tum (latin): a hatodikra

után ki forgatni az ő szokott Keresztényi tolerántiájok mellett kézzel lábbal mindenkor iparkodnak, ez az ő tolerántiájok – Ha pedig az ő igazágtalanságok ellen a' Catholicusok magokat védelmezik, és föl szólalnak, már az intolorántia, már az nem Philosophia, már csak csupa vexából⁷⁸ történnek – Tagadhatatlan a' sérelem, és meg szünnén a' zavarodásnak oka hogy a' Catholicusok mind a' két közönséges haranggal minden szokásban lévő esetekben harangozhassanak, azt meg rendelni, és a' meg vertt embernek Díját meg fizettetni kéri a' Catholicusok.

Ad 7mum.⁷⁹ Az Instáns tanácsot nem adott a' Bobaiaknak mert a' tanácsnak az a' természete, hogy azt félre is lehet vetni hanem a' Kocsiak példájával emlékeztetni akarta őket egy oly kötelességre, mellyet őik is, ugyan azon esetben lévén, szintén úgy tartoznak véghez vinni, valamint azt híven tellyesítik a' Kocsiak.

A' Toronyhoz nem csak az a' fa szükséges, a' mi bele építtetik, hanem az állásoknak is, sok kívántatik, annál több, mennél a' torony magasabbra vitetik – A' mit a' Toronyhoz, és utóbb a' Predikátor háza új építéséhez a' közös erdőből le vágták⁸⁰, az említett számot is meg haladja.

A' Somogyiana Visitatio szerint el nem törültt, mert a' ki valamit el törül, meg kell azt említeni, mit és mi okból törültt el, már pedig az egész Somogyiana Visitatióban az el törüléstről egy bötü emlékezet sincs. Egyéb aránt tudják⁸¹ meg a' Bobaiak, hogy a' Canonica Visitatiók nem a' végből vitetnek végben, hogy a' Plébániák jussait el törüljék.

Ad 8um, 9num et 10 num⁸² Ha valami Resolutióban⁸³ is meg volna határozva, hogy a' Proportio⁸⁴ bé hozása alkalmatosságával szintén úgy tekintessenek a' Protestáns Predikátorok, és Mesterek, valamint a' Catholicus Papok, és Mesterek, ebben az ellenkezőknek védelem nem volna, mert az, ezen punctumokban említett beneficiumok⁸⁵ nem proportio bé hozása, alkalmatosságával adattak a' Predikátorjoknak, és Mesterjeknek, hanem a' Catholicusokkal közös javakból, azoknak consensussa nélkül, conventionaliter⁸⁶ Magok ígérték és adják – A' Tolerántiális Törvénynek 2dik §-ban nyilván ki tétetik, a' mi egyéb aránt is természetes, és mindenkor kötelező igazság, hogy a' Protestánsok religióbeli exercitiumára⁸⁷ sem pénzzel, sem munkával sem dotatióval concurrálni⁸⁸ ne kinszerítesse a' Catholicusok – Itt pedig mind a' közönséges malomból, mint a' közönséges erdőből, mint a' közönséges földből, mint a' közönséges rétből a' Catholicusok részéből is fizettetik a' Predikátor, és Mester – így a' Catholicusok, a' kiknek egy része contribuens⁸⁹, duplán terheltek, a' maga Religióbeliket is, a' Protestáns Religióbeliket is fizetik. Hogy ez már régen úgy vagyton, abból nem következik, hogy ezután is úgy legyen, hanem az következik, hogy a' meg károsításokat cum accessoriis⁹⁰ tértisék meg a' Catholicusoknak, és azokat ezután ne terheljék

78 Vexából (latin): gyötrésből

79 Ad 7mum.(latin): a hetedikre

80 á feletti vessző áthúzva.

81 A kéziratban az ő-vel jelölt betű felismerhetetlen. Feltehetőleg egy elrontott á betű lehet, amelyre két vesszőt húztak.

82 Ad 8um, 9^{num}, et 10^{num}, (latin): a nyolcadikra, kilencedikre és a tizedikre

83 Resolutioban (latin): feloldás

84 Portio (latin): arányos rész

85 Beneficiumok (latin): javadalmak

86 Conventionaliter (latin): megegyeződéseken

87 Exercitiumára (latin): gyakorlatára

88 Dotatioval concurrálni (latin): adománnyal versenyezni

89 Contribuens (latin): adózó

90 Cum accessoriis (latin): járulékaival

a' Protestánsok. A' Kárnak meg térítéséről a' régibb üdő a kár-tevőt meg nem menti – Semmi törvény ezt nem rendeli – A' Kár-tevőt, mikent kárt tett, a' kár meg térítésére a' természet törvénye mindenkor kötelezi, 's hogyan is lehetne itt helye a' meg nem térítés által a' meg térítésről való föl szabadulásra, holott a' meg térítésért mindenkor koczogat⁹¹ a' természeti igazság.

Végre azon darab Marczali kaszáló, melly a' berek föl.osztásával a Luhtános Mesternek metszettetett ki, hogy a' Catholicusok' meg egyezésével történt volna meg, az mondatik ad 9num,⁹² de ez nem igaz, mert csak a' meg egyezések ki nem kéretett a Catholicusoknak, de még Auditra⁹³ sem adatott.

Minden ezen punctumokban foglaltt séreemeket tellyes elégtétellel a' Catholicusok orvosoltatni tovább is ki kéri.

91 Koczogat: sanyargat

92 ad 9.num (latin): a 9. szerint

93 Auditra (latin): meghallgatásra